

Over de justitiële en maatschappelijke kwetsbaarheid van jonge werklozen

J. Van Kerckvoorde*, N. Vettenburg** en L. Walgrave***

De grote jeugdwerkloosheid roept bij velen de vrees op dat daardoor ook de delinquentie zal toenemen.

In opdracht van het Ministerie van Cultuur ondernamen wij van april 1981 tot oktober 1983 een onderzoek naar de mate waarin deze vrees terecht is en, eventueel welke mechanismen daarachter schuil gaan. Dit artikel bevat er de essentiële resultaten van (voor uitgebreide rapportering, zie Vettenburg, Walgrave en Van Kerckvoorde, 1983 en 1984).

I. Criminologische literatuur over werkloosheid

Ons zijn 51 publikaties bekend waarin op empirische of theoretische wijze het verband tussen economische crisis en/of werkloosheid, enerzijds en al dan niet geregistreerde delinquentie, anderzijds wordt nagegaan.

Heelwat publikaties vergelijken de *tijdsevoluties van statistische gegevens* over werkloosheid met deze van statistische gegevens over geregistreerde delinquentie. De resultaten ervan zijn zeer tegenstrijdig, wat te verklaren is door de erg grote methodologische leemten in dit soort onderzoek (zie b.v. Tarling, 1982; Godefroy en Laffargue, 1984). Een parallelle evolutie van beide cijferreeksen kan door tal van andere factoren worden doorkruist, en bewijst hoe dan ook niet het onderlinge concrete verband.

Onderzoek op politionele en gerechtelijke dossiers toont bijna steeds een oververtegenwoordiging aan van werklozen, maar het kan niet worden uitgemakt of werklozen echt méér delicten begaan dan niet-werklozen, dan wel of de politionele en gerechtelijke selectie in hun nadeel speelt. (Zie Box en Hale 1982; Vettenburg en Walgrave, 1982, e.a.).

Tenslotte kan alleen *rechtstreekse bevraging van werklozen* hier een oplossing bieden, maar vnl. omwille van de zeer grote methodologische problemen, is dit nog maar zeer weinig gebeurd. Wij kenden alleen de nog zeer tentatieve onderzoeken van Brusten (1982), Heinemann (1978) en Timmerman (1981).

Vijf modellen van een verband

Ter verklaring van het eventuele verband tussen werkloosheid en delinquentie kunnen in de literatuur vijf verschillende modellen worden onderscheiden.

Werkloosheid en pauperisme hangen met elkaar samen, waardoor een soort delinquentie uit noodzaak te verwachten is. Dit model werd in de zeer vroegere

* Buitengewoon docent aan de K.U. Leuven

** Wetenschappelijk medewerker Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven

*** Hoogleraar jeugdcriminologie aan de K.U. Leuven

criminologie zeer sterk gehanteerd (b.v. Quetelet, 1869; Bongor, 1954, e.a.), maar het lijkt nu wel voorbijgestreefd (Godefroy en Laffargue, 1984).

De *relatieve deprivatie veroorzaakt door werkloosheid* leidt tot verbittering en verzet. Jongman, o.m., poogt dit schema empirisch te onderbouwen (1982), wat echter erg moeilijk blijkt te zijn, en trouwens ook theoretisch niet helemaal vol te houden (Moedikdo, 1982; Vettenburg en Walgrave, 1982). Daarenboven wijst de algemene literatuur over de beleving van werkloosheid veel meer in de richting van depressiviteit dan wel naar rebellie (zie b.v. Lagrou, 1983).

De *grote hoeveelheid ongestructureerde vrije tijd* brengt de jonge werklozen ertoe a.h.w. af te drijven van de maatschappelijke conformiteit, waardoor ook delinquentie te verwachten zou zijn. Arbeid zou volgens dit model dan haar sociale controlerende taak niet kunnen vervullen (b.v. Rousselet, 1981). Ook hier, echter, moet gewezen worden op meer algemene gegevens over werklozen en hun tijdsbesteding, die daarmee in tegenstrijd zijn (b.v. Raes, 1980).

Werkloosheid zou niet de oorzaak zijn van delinquentie, maar aan beide fenomenen ligt een *gemeenschappelijk socialiseringsdeficit* ten grondslag (b.v. Heinemann, 1978; Kraus, 1979). Dit model is alleszins overtrokken voor alle werklozen, nu werkloosheid een nagenoeg algemeen verspreid fenomeen is, maar toegepast op een kleine minderheid onder hen, lijken de gegevens wel concordant te kunnen zijn.

Werklozen zouden niet meer delicten begaan dan de anderen, maar ze zouden justitieel *strenger gecontroleerd, gemakkelijker gevat en zwaarder gesanctioneerd* worden (b.v. Box en Hale, 1982). Dit labelingsperspectief lijkt te kunnen opgaan, zeker als men ermee rekening houdt dat de huidige crisisperiode een goede voedingsbodem is voor de creatie van zwarte schapen (b.v. Gaus, 1981) en voor een strakker repressief optreden t.a.v. maatschappelijke kwetsbare groepen (Box en Hale, 1982; Frank, 1982, e.a.).

Uit de criminologische literatuur bleek alleszins de zeer grote verwarring over het mogelijke verband tussen werkloosheid en delinquentie. Voor een onderzoek dat over jonge werklozen zou gaan weerhielden wij

- dat de werkloosheid in het algemeen geen oorzaak van jeugddelinquentie kan genoemd worden;
- dat vanwege politionele en gerechtelijke instanties een negatieve selectiviteit t.a.v. werklozen mogelijk is;
- dat een kleine groep werklozen reeds vóór de werkloosheid in een zulkdanige marginaliteit verzeild is, dat ook meer delinquentie uitgesloten kan worden.

II. Maatschappelijke kwetsbaarheid: een theoretisch kernbegrip voor het onderzoek

Uit de beschikbare gegevens over jonge werklozen blijkt telkens weer dat de laagstgeschoolden het meest kwetsbaar zijn voor werkloosheid (Bonte, 1982); dat kinderen uit lagere sociaal-economische strata het minst gunstig gebruik maken van het schoolaanbod (Deleeck, 1981). Tevens weet men dat ook geregistreerde jeugddelinquenten het meestal slecht doen of gedaan hebben op school en bij voorkeur uit lagere sociale strata voortkomen (Junger-Tas, 1972; Malewska en Peyre, 1973).

Het ziet er dus naar uit dat het steeds dezelfde groep is die weinig geniet van het schoolaanbod, die zwak staat op de arbeidsmarkt, die kwetsbaar is voor justitiële registratie en die het voorwerp is van stereotypen inzake grotere delinquentie (wat tenminste overtrokken is, zoals bleek uit het literatuuroverzicht). Tevens blijkt dat deze groep jongeren te situeren is in sociaal-economisch lagere strata.

Dit alles brengt ons tot een begrip 'maatschappelijke kwetsbaarheid' dat als theoretisch kernbegrip zal functioneren voor ons verder onderzoek.

1. Wat is 'maatschappelijke kwetsbaarheid'?

Onder maatschappelijke kwetsbaarheid verstaan wij het risico dat bepaalde groepen en individuen vooral te maken krijgen met de negatief-controlerende effecten van de maatschappelijke instellingen en minder genieten van het positieve aanbod ervan. Dat risico is verbonden met hun gebrek aan sociale macht en aan cultureel gezag.

In de potentialiteit van kwetsbaarheid verwijzen we naar de *structurele positie* van de kwetsbaren. Maar kwetsbaarheid is ook een essentieel interactionistisch begrip: men is steeds kwetsbaar voor iets. In dit geval is men kwetsbaar voor *maatschappelijke instellingen*.

a. Het is evident dat de *structurele positie* van de maatschappelijke kwetsbare sterk vergelijkbaar is met wat men meestal sociale klasse noemt. Alhoewel wij het belang van de sociaal-economische dimensie vanzelfsprekend niet ontkennen, vinden wij het sociale klassebegrip toch te reductionistisch, te vaag in zijn diverse operationalisering, niet dynamisch genoeg en te weinig aansluitend bij de psycho-sociale reproductie- en verwerkingsmechanismen. Vandaar dat wij in de maatschappelijke kwetsbaarheid de nadruk leggen op het culturele: essentieel is dan het gebrek aan gezag om deel te nemen aan de formulering van de maatschappelijk erkende cultuur, geoperationaliseerd door de maatschappelijke instellingen.

– De maatschappelijk kwetsbare groepen nemen niet deel aan de formulering van de maatschappelijk erkende noden en behoeften. De informatie-, vormings- en hulpverleningsinstellingen die daarop aansluiten zijn voor hen dan ook minder geschikt, waardoor zij er minder van genieten.

– Zij nemen ook niet deel aan de formulering van de formeel geoperationaliseerde waarden en normen. Hun belangen zijn er dan ook minder in beschermd, waardoor de sociale controle-instanties gemakkelijker met hen zullen botsen.

– Tenslotte beschikken ze ook niet over het gezag om hun levenswijze als een eigen en te respecteren cultuurvariant te laten erkennen. Hun cultuurvariant wordt als een cultuurdeficiëntie geduid waardoor het functioneren van maatschappelijke instellingen doordeesemd wordt van negatieve stereotypen tegenover hen.

b. Bij de *maatschappelijke instellingen* erkennen wij dus twee essentiële variabelen in de totstandkoming van de mate van kwetsbaarheid, nl. een aanbod en controle.

Heelwat instellingen doen een positief aanbod, bestaande uit materiële of immateriële ondersteuning, kans op vorming of informatie, e.d. Dikwijls, echter, houdt dat aanbod meteen ook een aantal voorwaarden in. Van bepaalde instel-

lingen is het aanbod dermate levensnoodzakelijk (b.v. Werklozenuitkering; geneeskunde, e.d.) dat de voorwaarden van het aanbod sterk disciplinerend werken, en dus kunnen functioneren als een controlemechanisme. Aanbod en controle zijn dus twee werkingsmodaliteiten t.a.v. dewelke de graad van maatschappelijke kwetsbaarheid kan worden afgebakend. De meest maatschappelijk kwetsbaren hebben vooral te maken met de controle-aspecten, en minder met de positieve kansen erin.

Zij botsen met de formele controle-instanties, zoals politie; zij worden negatief gediscrimineerd t.a.v. de voorwaarden die aan een aanbod zijn verbonden (zie b.v. voorwaarden voor werkloosheidsuitkering); zij genieten het minst van alle materiële, culturele en psychosociale voorzieningen in de maatschappij.

2. Maatschappelijke kwetsbaarheid zit gevat in een proces op een dubbel niveau

Enerzijds wordt deze positie in grote mate gereproduceerd door de generatie heen; anderzijds wordt het subject met deze positie geconfronteerd en er bewust van gemaakt doorheen zijn confrontatie met de maatschappelijke instellingen.

a. In een gezin brengen de ouders hun eigen ervaringen mee met de maatschappelijke instellingen, en dus ook hun mate van maatschappelijke kwetsbaarheid (gezinservaringen, school- en werkervaringen, maatschappelijke perspectieven, e.d.) samen met hun eigen wijze om met deze positie om te gaan. Er bestaat een zeer uitgebreide literatuur die de verschillen beschrijft in de gezins- en leefomstandigheden tussen de diverse sociale strata (Zie b.v. Cossey en Verbrugghe, 1977). In het gezin socialiseert het kind zich dus niet zomaar aan De cultuur, maar ook aan de wijze waarop hun ouders, hun familietraditie, hun sociale omgeving, hun sociale klasse zich hebben georganiseerd t.a.v. de dominerende cultuur, de maatschappelijke organisatie en hun mate van maatschappelijke kwetsbaarheid.

In principe gaat het om een differentiatie in de socialisatie, maar de niet dominerende variante wordt gedefinieerd in termen van deficiëntie, wat de kern van de kwetsbaarheid t.a.v. de maatschappelijke instellingen betekent.

b. Vanuit deze startpositie maakt het opgroeiende kind een traject door van confrontatie met een ketting van maatschappelijke instellingen. De voornaamste ervan doen een aanbod dat meteen echter een verplichting en een selectie- en discriminatie-mechanisme inhoudt.

De school is hier het prototype van en is wellicht de meest beslissende instelling in de richting van de individuele carrières doorheen de maatschappelijke instellingen.

In de school komt een groep leerlingen aan die erg heterogeen is qua leefstijlen, belangstellingen, maatschappelijke perspectieven, enz... Daar wordt dan één enkel geheel van voorwaarden op toegepast inzake arbeidsritme, formele omgangsvormen, vaardigheids- en intelligentie-patronen. Naarmate de leerlingen aan deze voorwaarden voldoen, hebben zij de kans om van het schoolaanbod te genieten. Naarmate zij daaraan niet voldoen, riskeren zij meer te maken te krijgen met de controlerende en sanctionerende interventies, en missen zij een gedeelte van het aanbod.

De school functioneert dus niet alleen als instelling van secundaire socialisering, maar ook als instelling van primaire sociale discriminering. Er bestaat

een grote hoeveelheid literatuur die aantoonde dat kinderen uit lage sociale klassen het meest kwetsbaar zijn voor deze discrimineringsmechanismen (Deleeck, 1981; Boudon, 1974; Hurrelmann, 1974; e.a.).

De gevolgen van het schoolfalen zijn op een drievoudig vlak te situeren.

– Zwakke leerlingen missen een aantal nuttige kennis en vaardigheden, wat hen weer meer kwetsbaar maakt in hun confrontatie met de volgende instellingen, inzonderheid de arbeidsmarkt.

– het conforme schoolaanbod is er niet in geslaagd de leerlingen positief te motiveren, waardoor de kans is gemist tot het leggen van 'Bonds to society' (Hirschi, 1969). Volgens de controletheoretici zit in zo'n gebrekkige identificatie met conforme activiteiten en personen een groot risico tot deviantie vervat (Friday en Hage, 1976; Leblanc, 1978, e.d.)

– Zwakke leerlingen lopen daarenboven het gevaar gestigmatiseerd te raken, wat het sociaal effect van hun schoolfalen verruimt en verstrekt (Brusten en Hurrelmann, 1974; Phillips en Kelly 1979, e.a.).

Het schoolfunctioneren werd sterk bepaald door de aanvankelijke maatschappelijke kwetsbaarheid van het gezin waaruit het kind afkomstig was, maar zelf heeft het dus een essentiële invloed op de verdere maatschappelijke kwetsbaarheid: kwetsbaarheid t.a.v. de arbeidsmarkt, ongunstig gebruik van hulpverleningsvoorzieningen, onefficiënte opname van rechten, strengere controle door politie en gerecht, e.d.

Voor sommige leerlingen is de ervaring van hun maatschappelijke kwetsbaarheid in de school dermate acuut dat ze voor hen aanleiding is voor niet conforme identificatie en zelfs persisterende delinquentie (voor een literatuuroverzicht daarvan, Walgrave, 1981).

Vanzelfsprekend wordt niet elke schoolfaler een zwaar delinquent.

3. Leidt maatschappelijke kwetsbaarheid tot delinquentie?

Of maatschappelijke kwetsbaarheid tot delinquentie leidt hangt af van de graad van ervaren kwetsbaarheid, de reeds beleefde subjectieve geschiedenis, de gehanteerde verwerkingsmechanismen in het gezinsmilieu, de buurt, de peer-groep, e.d.

Uit de literatuur over de kansarmen, de vierde wereld e.d. (Provoost, 1980), blijkt alleszins dat degenen met een acute ervaring van maatschappelijke kwetsbaarheid geen globaal maatschappelijk perspectief meer hebben, maar zich bij hun marginaliteit hebben neergelegd en voor zichzelf pogen er het beste van te maken.

In de criminologie bestaan meerdere theorieën die pogen te verklaren volgens welke meso- of microprocessen de jongeren die maatschappelijk in de marge staan tot meer, ernstige en persisterende delinquentie komen. De jongste tijd is men echter steeds duidelijker gaan beseffen dat deze theorieën niet noodzakelijk contradictorisch zijn, maar tenminste gedeeltelijk complementair (zie b.v. Elliott, Ageton en Canter, 1979; Rutter en Giller, 1983).

De mate waarin men ervaart dat de conforme maatschappij al dan niet aan de eigen behoeften en aspiraties voldoet kan tot diverse afwijkende oplossingsmechanismen aanleiding geven (zie b.v. Merton, anomietheorie, 1938); daarvan hangt o.m. af de mate waarin men zich met conforme personen en activiteiten

identificeert (zie b.v. Hirschi's controlltheory, 1969); het ondergaan van stigmatisering in school, en andere maatschappelijke instellingen kan jongeren ook actief in de marginaliteit drijven (zie stigmatiseringstheorieën toegepast op niet gerechtelijke instellingen, b.v. Brusten en Hurrelmann, 1974); de ontmoeting in die marginaliteit met deviante lotgenoten bevordert het ontstaan van persistente delinquente gedragspatronen (zie theorieën over delinquente subculturen, van Cohen, 1958; Cloward en Ohlin, 1960, e.a.) e.d.m.

III. Naar het empirisch onderzoek

Op grond van onze literatuurstudie en van ons theoretisch werk komen wij tot de veronderstelling dat werkloosheid en delinquentie enkel maar iets met elkaar te maken hebben via de maatschappelijke kwetsbaarheid.

1. Wij komen tot de volgende stellingen

1. Maatschappelijke kwetsbaarheid laat zich o.m. voelen voor de arbeidsmarkt. Jonge werklozen zullen dus gemiddeld meer maatschappelijk kwetsbaar zijn dan hun studerende of werkende leeftijdsgenoten.

2. Werkloosheid op zich is geen oorzaak van delinquentie. De allergrootste hoeveelheid van jonge werklozen zal dus niet meer delicten begaan dan hun studerende of werkende leeftijdsgenoten.

3. Voor een kleine groep, echter, is hun werkloosheid de exponent van een acuut proces van toenemende maatschappelijke kwetsbaarheid, en van hun situering in zwaar maatschappelijk kwetsbare groepen. Bij hen kan wel meer delinquentie worden aangetroffen, maar deze wordt niet toegeschreven aan de werkloosheid, wel aan vroegere negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen, inzonderheid de school.

4. Werkloosheid op zich verhoogt wel de kwetsbaarheid t.a.v. de andere maatschappelijke instellingen, dus ook t.a.v. het gerecht. Wij verwachten dus een negatieve gerechtelijke selectiviteit t.a.v. werklozen.

2. Toetsing van deze stellingen

Een toetsing van deze stellingen is maar gedeeltelijk mogelijk geweest. Zij veronderstellen inderdaad een cumulatief proces dat enkel via longitudinaal onderzoek echt kan worden nagegaan.

Veeleer is hier gepoogd het proces a.h.w. te reconstrueren en op essentiële elementen te controleren.

Dat gebeurde bij middel van twee onderzoeksluiken.

a. Interviewing van de jongeren.

Wij bevroegen 207 jongeren. Dit totaal bestond uit een vergelijkbaar aantal werkenden, schoolgaanden en werklozen. De jongeren waren 17 à 19 jaar oud, behoorden tot de lagere sociale klasse, waren ongehuwd en woonden in eenzelfde regio (nl. de fusiegemeenten Leuven en Herent).

Aan deze groep werden vragen gesteld over hun vroegere gezinssituatie, de

conformiteit inzake opvattingen en gedrag van henzelf en hun ouders, hun schoolervaringen, hun eventuele werk- en werkloosheidservaringen, hun delinquent gedrag en eventuele contacten met de gerechtelijke diensten.

b. Dossieranalyse

De dossiers waren alle afkomstig uit het gerechtelijke arrondissement Leuven en handelden over jongeren waarover het parket gedurende 1980 en 1981 een dossier had aangelegd. Gewone verkeersinbreuken en louter burgerlijke zaken werden niet opgenomen. Concreet betekende dit 265 zaken op het parketniveau en 120 zaken op niveau van de jeugdrechtbank.

Met de dossieranalyse werd nagegaan of de parketmagistraten en de jeugdrechters bij de afhandeling van de jeugdzaken werkloze jongeren harder aanpakten.

Deze onderzoeksuitwerking kent enkele beperkingen: het betreft alleen de leeftijdscategorie -20 jarigen; de gegevens komen uit één bepaalde regio; het gaat alleen om geregistreerde werklozen en met de keuze voor parket- en jeugdrechtbankdossiers blijven het aangiftegedrag en het politieel optreden buiten beschouwing.

Deze beperkingen hebben consequenties voor het interpreteren en het generaliseren van de onderzoeksresultaten, maar beletten geenszins dat het aldus ingezamelde materiaal betrouwbare informatie geeft die toelaat het verband tussen jeugdwerkloosheid en delinquentie beter te begrijpen.

IV. De belangrijkste onderzoeksbevindingen

De algemene conclusie van ons empirisch onderzoek is dat er geen rechtstreeks verband is tussen jeugdwerkloosheid en delinquentie. De hogere delinquentie bij sommige jonge werklozen komt op rekening van een onderliggend proces van maatschappelijke kwetsbaarheid, waarin de school een zeer belangrijke scharnierfunctie vervult.

Op dit algemeen resultaat gaan wij nu verder in. Wij structureren de rapportering rond de vier hoger geformuleerde stellingen.

1. Eerste vaststelling: de jonge werklozen zijn gemiddeld maatschappelijk kwetsbaarder dan hun studerende en werkende leeftijdsgenoten

Een eenvoudige vergelijking tussen de antwoorden van de werklozen en de niet-werklozen geeft enkele lichte verschillen aan op de onderscheiden kwetsbaarheidsmomenten.

Zo blijken de *ouders* van de werklozen iets minder de gangbare opvattingen bij te treden. Zij vragen ook minder uitdrukkelijk dat hun kinderen zich conform gedragen, b.v. dat zij beleefd of gehoorzaam zijn. Deze ouders beslechten ook vlugger hun onderlinge ruzies met fysiek geweld. In deze gezinnen wordt ook minder positief gestimuleerd voor goede schoolprestaties.

Een verdere analyse geeft aan dat deze verschillen tussen de groepen werklozen en niet-werklozen overwegend afkomstig zijn van een kleine subgroep binnen de werklozen, die – zoals wij ook nog verder zullen zien – zich ook nog

op andere maatschappelijk kwetsbaarheidsaspecten onderscheidt van de restgroep.

De totaalgroep werklozen had gemiddeld ook een zwakkere *schoolloopbaan* dan de niet-werklozen. Zo was er een groter aantal onder de momenteel werklozen dat het eerste jaar middelbaar onderwijs niet voltooide. Meer onder hen wisselden van school tijdens hun middelbare studies. Volgens hun eigen zeggen kenden zij een minder goede bejegening in de klas: zij werden door de leerkrachten meer gestraft en minder beloond en werden ook meer uitgesloten door hun klasgenoten.

Dat de huidige *arbeidsmarktsituatie* van de werklozen slechter is dan deze van hun werkende leeftijdsgenoten is duidelijk. Minder evident is dat zij ook in het verleden minder gunstige werk- en werkloosheidservaringen kenden. Zo kwamen de werklozen terecht in slechtere jobs: het werk was minder betaald, was vuiler, de werkonzekerheid groter enz. Het wisselen van werk betekende voor meer onder hen een verslechtering van de werksituatie.

Ook in hun werkloosheidssituatie kenden de jonge werklozen slechtere ervaringen dan de werkenden die ooit werkloos waren. Meerdere onder hen kenden periodes waarin zij niet uitkeringsgerechtigd waren. Zij ondervonden ook meer nadelen van het onvoldoende geïnformeerd-zijn over de werking van de R.V.A. en de manier waarop men dient te solliciteren.

Bij de totaalgroep ondervraagde jonge werklozen vonden wij iets meer *delinquent gedrag*. Wat hierbij opviel was dat het om andere vormen van afwijkend gedrag gaat. Meer van de werklozen nemen thuis zaken weg, lopen van huis weg, zijn betrokken in vechtpartijen en maken zich schuldig aan joy-riding. Zij nemen daarentegen minder dan de schoolgaanden, elders dan thuis zaken weg. Ook vernielen of beschadigen werklozen minder voorwerpen die zich op een openbare plaats bevinden.

Wat de *contacten met de gerechtelijke diensten* betreft, signaleren de drie groepen in gelijke mate contacten met de politie. Wel blijken werklozen meer gekend te zijn bij de rijkswacht, op parket- en jeugdrechtbankniveau. Bij nader toezien heeft deze oververtegenwoordiging vooral te maken met een lage schoolstatus (zie punt 4.3.).

Deze bevindingen illustreren dat de groep werklozen gemiddeld minder positieve ervaringen opdoen bij hun contacten met de maatschappelijke instellingen.

Dit wordt nog duidelijker en overzichtelijker geïllustreerd in tabel 1. Voor elk kwetsbaarheidsmoment werd, aan de hand van een puntentoekenning aan de diverse indicatoren, een kwetsbaarheidsscore berekend. Deze scores zijn derwijze gecodeerd dat een lager cijfer correspondeert met een lagere kwetsbaarheid.

Met behulp van een variantie-analyse werden de gemiddelde scores van de werkenden, de schoolgaanden en de werklozen vergeleken. In tabel 1 hebben wij omwille van de leesbaarheid de oorspronkelijke scores met drie eenheden vermeerderd.

Voor de uitleg van de gebruikte symbolen in deze en volgende tabellen: zie achteraan dit artikel.

De verschillen die wij hier vaststellen bevestigen dat werkloze jongeren gemid-

deld genomen meer indicatoren van maatschappelijke kwetsbaarheid vertonen dan hun niet-werkoze leeftijdsgenoten. Alleen inzake conformiteit in opvattingen en gedrag blijken werklozen conformer en dus minder kwetsbaar te zijn dan hun schoolgaande leeftijdsgenoten.

Tabel 1. Gemiddelde kwetsbaarheid naargelang van de bezigheid

<i>Kwetsbaarheidsmomenten:</i>	<i>WL</i>	<i>WK</i>	<i>SCH</i>	<i>Variatie-analyse ETA/p</i>
1. Kwetsb. in ouderconformiteit	1.69	1.66	1.47	.16
2. Kwetsb. in respondentenconformiteit	1.74	1.69	1.80	.10
3. Schoolkwetsbaarheid	2.53	2.45	2.38	.15
4. Werkkwetsbaarheid	3.26	1.64	-	.60
5. Justitiële kwetsbaarheid	1.80	1.66	1.75	.07

2. Geen rechtstreeks verband tussen werkloosheid en delinquent gedrag bij jongeren

De totaalscore 'justitiële' kwetsbaarheid omvat: het feitelijk delinquent gedrag, de contacten met de gerechtelijke diensten, de opvattingen over deviant gedrag en de door de jongere aangewende neutralisatietechnieken bij het stellen van deviant gedrag.

Tabel 1 gaf aan dat de werklozen iets kwetsbaarder zijn voor justitie dan de schoolgaanden en de werkenden. Volgende tabel geeft aan dat dit in hoofdzaak te maken heeft met een veelvuldiger contact met de gerechtelijke diensten en niet met meer delinquent gedrag.

Tabel 2. Gemiddelde justitiële kwetsbaarheid volgens bezigheid

	<i>WL</i>	<i>WK</i>	<i>SCH</i>	<i>Variatie-analyse ETA/p</i>
1. Feitelijk delinquent gedrag	1.04	.95	1.09	.06
2. Justitieel contact	1.23	.84	.84	.11
3. Conformiteit in opvattingen over delinquent gedrag	1.65	1.67	1.64	.01
4. Neutralisatietechnieken	3.27	3.18	3.43	.07
5. TOTAALSCORE	1.80	1.66	1.75	.07

Een verruiming van het werkloos-zijn naar een globaal zwakke arbeidsmarktpositie (= werkkwetsbaarheid) gaf resultaten in dezelfde richting. Werkkwetsbaarheid behelst naast de werkloosheidssituatie ook de werksituatie en de mate van geïnformeerdheid over de R.V.A.-werking en over de wijze van solliciteren.

De correlatie tussen de werkkwetsbaarheid en het feitelijk delinquent gedrag bedroeg .02; tussen de werkkwetsbaarheid en justitiële contacten bedroeg de correlatie .12.

Hieruit mogen wij afleiden dat werklozen en zwakkeren op de arbeidsmarkt maatschappelijk kwetsbaarder zijn voor justitie, en dit los van het feitelijke delinquent gedrag.

3. Rol van de school

Verder stelden wij vast dat de school een zeer belangrijke rol speelt in het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid, en meer bepaald ten aanzien van de justitiële kwetsbaarheid van de werklozen.

De vergelijking tussen het percentage delinquent gedrag van werklozen en niet-werklozen gaf een licht overwicht bij de groep werklozen (punt 1.). Toch blijkt dit niet aan het werkloos-zijn als zodanig te mogen worden toegeschreven (punt 2.).

Een verder doorgezette analyse gaf aan dat een lagere schoolstatus sterk samenhangt met enerzijds een ongunstige arbeidsmarktsituatie ($r = .27$) en anderzijds een grotere justitiële kwetsbaarheid ($r = .31$). Jongeren met een lage schoolstatus stellen meer deviant gedrag, maar hebben daarenboven nog meer contacten met de justitiële diensten. M.a.w. de schoolkwetsbaarheid draagt bij tot het hebben van justitiële contacten los van het feitelijk delinquent gedrag.

Onderstaande tabel geeft aan dat deze bevindingen het sterkst opgaan bij de groep werklozen.

Tabel 3. Correlatie schoolkwetsbaarheid en justitiële kwetsbaarheid volgens bezigheid van de respondent

Correlatie van de schoolkwetsbaarheid met:	Bezigheid		
	WL r	WK r	SCH r
1. Feitelijk delinquent gedrag	<u>.38</u>	.16	<u>.34</u>
2. Justitieel contact	<u>.50</u>	-.06	<u>.34</u>
3. Conformiteit in opvattingen over delinquent gedrag	<u>.23</u>	.13	<u>.25</u>
4. Neutralisatietechnieken	.18	.05	.07
5. TOTAALSCORE	<u>.46</u>	.05	<u>.33</u>

Vervolgens onderzochten wij ook in welke bezigheidsgroep zich de meeste 'zeer kwetsbaren' bevonden. De 'zeer' kwetsbaren zijn de respondenten met een kwetsbaarheidsscore die één standaarddeviatie of meer boven het gemiddelde ligt.

Tabel 4. Percentage 'zeer' kwetsbare respondenten naargelang van de bezigheid

Kwetsbaarheidsmomenten	WL %	WK %	SCH %	Totaal (N)
1. Kwetsb. in ouderconformiteit	48.5	30.3	21.2	100.0 (33)
2. Kwetsb. in respondentenconformiteit	35.0	22.5	42.5	100.0 (40)
3. Schoolkwetsbaarheid	48.6	22.9	28.6	100.0 (35)
4. Werkkwetsbaarheid	100.0	0.0	-	100.0 (28)
5. Justitiële kwetsbaarheid	45.7	25.7	28.6	100.0 (35)

Deze tabel toont zeer duidelijk aan dat de kleine groep van maatschappelijk 'zeer kwetsbaren' overwegend afkomstig is uit de groep werklozen.

Dit alles samen laat ons besluiten dat het lichte overtal aan delinquentie bij de globale groep werklozen toe te schrijven is aan een kleine minderheid onder

hen die reeds vóór hun werkloosheid in een proces van maatschappelijke kwetsbaarheid verwickeld waren. In dit proces vervulde de school een zeer belangrijke functie.

4. Stelling vier slaat op de verwachting dat werkloze jongeren door de justitiële diensten strenger bejegend worden

Heel wat deviant jongerengedrag wordt hetzij niet ontdekt, hetzij niet aan de justitiële instanties gemeld, hetzij niet door hen geregistreerd, hetzij niet naar een volgend stadium van justitiële interventie verwezen. Dit alles maakt dat zowel het Openbaar Ministerie als de jeugdrechtbanken met slechts een fractie van de jeugddelinquentie te maken hebben.

Dit pakket is niet alleen in omvang gereduceerd, het is wat zijn samenstelling betreft ook vertekend. Uit onderzoek is gebleken dat het aangiftegedrag van slachtoffers, de meldings- en interventiebereidheid van getuigen, het patrouille-ringsbeleid en het registratiegedrag van de politie ten dele met eigenschappen van de (vermeende) dader te maken hebben, die als elementen van 'maatschappelijke kwetsbaarheid' dienen te worden beschouwd.

Dikwijls gaat het om de invloed van de sociale klasse, in een aantal gevallen wordt in het onderzoek ook de scholingsgraad van de jongeren opgenomen, en in een geringer aantal studies wordt ook rechtstreeks op de mogelijke invloed van het werkloos-zijn van de jongere gelet.

Hoewel de resultaten niet altijd eenduidig zijn, wijzen de meeste studies op een toch wel hardere aanpak ten aanzien van jongeren uit lagere sociale klassen, ten aanzien van jongeren met een ongunstiger schoolrendement en ten opzichte van werkloze jongeren. Afgezien van een studie van Junger-Tas (1976) die op ons land betrekking heeft, gaat het om buitenlands onderzoek. Wij zien evenwel geen redenen om aan te nemen dat de kwetsbaarheidsgeoriënteerde aanpak van deviant jongerengedrag door slachtoffers, getuigen en polities in ons land anders zou spelen of afwezig zou zijn.

Zoals elders aangekondigd is ons onderzoek evenwel op het O.M.-optreden en op de afhandeling door jeugdrechters gericht.

Is het zo dat parketmagistraten en jeugdrechters aan het werkloos-zijn van de jongere een strengere aanpak verbinden?

Voor de in ons onderzoek betrokken magistraten bleek dit niet het geval. De werkloosheid van jongeren vormde hoegenaamd geen systematisch tot een hardere aanpak leidend 'daderkenmerk', althans niet wanneer binnen multi-pele regressie-analyses gecorrigeerd werd voor de mogelijke invloed van andere factoren.

Wél vonden we een samenhang van de justitiële interventie met andere componenten van maatschappelijke kwetsbaarheid.

Hoewel de in het onderzoek betrokken *parketmagistraten* zich bij hun afhandeling in het bijzonder door de aard en de omstandigheden van de ten laste gelegde feiten laten leiden, worden los daarvan jongeren met een naar verhouding laag *opleidingsniveau* harder aangepakt. Dit is een bevestiging van wat wij in punt 3 al vaststelden.

Er is ook een strengere aanpak van jongeren over wier huisvesting eerder ongunstige informatie verstrekt werd, en van jongeren die voordien al met de

jeugdrechter te maken hadden: een element dat overigens ten dele zelf het gevolg van een voorgaande selectie op kwetsbaarheidsgronden mag geacht worden.

Tenslotte werd ook wat strenger opgetreden ten aanzien van jongeren met een minder gunstige positie op de sociale stratificatie. Een en ander wordt in onderstaande tabel geïllustreerd.

Tabel 5. Indicatoren van maatschappelijke kwetsbaarheid en hun relatie met de parketafhandeling van jeugdzaken (bivariate analyses)

<i>Predictor</i>	% zaken afgehandeld met		<i>Totaal %</i>	<i>v</i> (3)	<i>p</i>	<i>N</i>
	sepot	vordering jeugdrechter				
<u>Opleidingsniveau</u>						
laag	21.9	78.1	100			
midden	47.8	52.2	100	.37	.001	265
hoog	80.0	20.0	100			
<u>Vroeger al voor jeugdrechter?</u>						
neen	62.3	37.6	100			
ja	2.2	97.8	100	.45	.001	265
<u>Sociaal beroepsprestige</u> (Van Tulder)						
laag	34.1	65.9	100			
midden	61.9	38.1	100	.33	.001	190
hoog	81.0	19.0	100			
<u>Negatieve inform. over behuizing?</u>						
neen	58.3	41.7	100			
ja	33.3	66.7	100	.22	.001	265

De bevindingen zijn in overeenstemming met de vroeger al omtrent de jeugdbescherming in Vlaanderen gepubliceerde onderzoeksresultaten (Junger-Tas, 1971 e.v.; Blomme, 1981; Puttaert en Van Kerckvoorde, 1981).

Zoals hoger geschreven werd evenmin op het niveau van de *jeugdrechtbank* een strengere aanpak op grond van werkloosheid vastgesteld.

Wel worden meer ingrijpende maatregelen wat vaker gebruikt ten aanzien van jongeren met een lagere sociale positie, ten aanzien van jongeren met een verhoudingsgewijs lager opleidingsniveau, en worden al vroeger voor de jeugdrechter verschenen jongeren thans harder aangepakt. Wij illustreren dit in tabel 6.

Ook de in tabel 6 vermelde informatie ligt in de lijn van wat door andere onderzoekers werd vastgesteld.

Samenvattend kan worden gesteld dat niet de werkloosheid, maar wel sommige andere elementen van maatschappelijke kwetsbaarheid in een aantal gevallen tot een wat hardere aanpak leidden.

Tabel 6. *Indicatoren van maatschappelijke kwetsbaarheid en hun relatie met de afhandeling door de jeugdrechter (bivariate analyses)*

<i>Predictor</i>	Geen gevolg of berisping	% zaken afgehandeld met		Plaatsing R.O.G.	Totaal %	v	N
		Toezicht of voorwaarden	Plaatsing privé				
<u>Lage sociale positie?</u>							
neen	46.9	40.8	6.1	6.2	100		
ja	9.7	75.8	11.3	3.2	100	.44	111
<u>Lage opleiding?</u>							
neen	40.4	46.8	8.5	4.3	100		
ja	15.4	70.8	9.2	4.6	100	.29	112
<u>Al voor jeugdrechter?</u>							
neen	37.2	53.8	6.4	2.6	100		
ja	0.0	73.0	13.5	13.5	100	.43	115

V. Besluit

Dit onderzoek heeft duidelijk laten blijken dat de verhouding tussen werkloosheid en delinquentie niet zo evident is als men geredelijk aanneemt en dat bij de onderzochte groep de werkloosheid als zodanig niet als oorzaak van de vastgestelde delinquentie kan worden beschouwd.

Andere resultaten van ons onderzoek, hier niet gepubliceerd omwille van plaatsgebrek, laten ons vermoeden dat onze onderzoeksgroep de werkloosheid nog als een overgangsfenomeen beschouwt en erop rekent binnen afzienbare tijd aan de slag te kunnen. Voor hen is de bestaande maatschappelijke organisatie nog steeds het referentie- en streefkader, waardoor ook de normen die er heersen zeer belangrijk blijven.

De vraag is of deze vaststelling ook zou gedaan zijn moesten wij b.v. 20-35 jarige werklozen hebben ondervraagd. Het is best mogelijk dat dan andere factoren zouden spelen, zoals de langdurige werkloosheid, het grotere maatschappelijke bewustzijn van werklozen die langer hebben gestudeerd, de sterkere behoefte om zich onafhankelijk van hun ouders in te richten, e.d.m. Ook dan nog is het niet evident dat daardoor meer delinquentie zou ontstaan vermits meer algemene literatuur over werkloosheidsbeleven veel meer depressieve vereenzaming vaststelt, dan wel rebellie... maar daarover zou onderzoek op werklozen zelf (en niet op dossiers) meer inzicht kunnen geven.

Het theoretisch model van maatschappelijke kwetsbaarheid heeft ons anderzijds wel op het spoor gezet van het bestaan van een proces van sociale degradatie doorheen de confrontatie met maatschappelijke instellingen. Het blijkt dan dat in deze confrontatie zelf criminogene factoren zitten.

Voor onze onderzoeksgroep is de rol van de school daarin zeer scherp naar voor gekomen. De school lijkt niet zonder meer de instelling van secundaire socialisering te zijn, maar ook van primaire sociale discriminering. Als zodanig kan zij voor een kleine groep jongeren bijna als de rechtstreekse oorzaak van delinquentie worden beschouwd. Wat in de school precies gebeurt is ons nog niet zo duidelijk, maar alleszins blijkt dat het niet zozeer de zuivere schoolprestatie is die er de kern van uitmaakt als wel het soort sociale ervaringen die de leerlingen er opdoen.

Daarover willen wij nu verder onderzoek doen.

Gebruikte statistische begrippen en technieken

- Variantie-analyse : in deze analyse wordt bekeken of enerzijds de verschillen tussen corresponderende gemiddelden zo groot zijn, en anderzijds de spreiding van de waarden rond het desbetreffende gemiddelden zo klein, dat de eerstgenoemde verschillen redelijkerwijze niet meer tot toevalsfactoren (uitgedrukt in p-waarden) terug te voeren zijn (zie ook Eta).
- p - waarde : de kans dat de gevonden resultaten zuiver door toeval tot stand zijn gekomen. De p-waarde wordt berekend met behulp van een bepaalde toetsingsgrootte. $p < .05$ betekent dus dat de kans dat het om een toevallige uitkomst gaat kleiner is dan 5 %. Van iedere waarde van een toetsingsgrootte is bekend hoe groot de toevalskans op een dergelijke waarde is. Dit levert de p-waarde op. Een voorbeeld van een dergelijke toetsingsgrootte is de chi-kwadraat (χ^2). Voor de aanduiding van het significantieniveau werd hier volgende code gebruikt:
- : $p < .05$
 - : $p < .01$
 - : $p < .001$
- Eta : een bij de variantie-analyse gebruikte maat voor de sterkte van de samenhang, variërend van .00 bij een totale afwezigheid van enig verband tot 1.00 bij een volstreekte samenhang.
- r : een gestandaardiseerde maat voor de sterkte van een verband. Een correlatie-coëfficiënt kan variëren van - 1 (maximaal negatief verband) tot en met + 1 (maximaal positief verband). Een correlatie-coëfficiënt van 0 (nul) wil zeggen dat er geen verband bestaat. Voorbeelden zijn de Pearson produktmoment correlatiecoëfficiënt (r), en de Spearman rangorde correlatiecoëfficiënt (r_s).
- v : Een maat voor de sterkte van de eventuele samenhang, variërend van .00 bij een totale afwezigheid van enig verband tussen beide variabelen tot 1.00 bij een volstreekte samenhang.

Bibliografie

- BLOMME, J., Het vervolgings- en afhandelingsbeleid in jeugdzaken - een multivariate analyse. (*Tijdschrift voor Criminologie*, 1981, 23, 2, 87-100.
- BONGER, W., *Inleiding tot de criminologie*, 1954.
- BONTE, A., Onderwijs en arbeidsmarkt. In *Praktijkboek Personeelsbeleid*, afl. 14, dec. 1982, 2.1.5.01 - 2.1.5.27.
- BOUDON, R., *L'inégalité des chances*, Parijs, Collin, 1974.
- BOX, S. en HALE, C., Economic crisis and the rising prison population in England and Wales. *Crime and social Just.*, 1982, 17, 20 - 35.
- BRUSTEN, M., *Juvenile unemployment and juvenile delinquency*, 10th World Congr. Soc., Session Deviance, Welfare and economy, Mexico city, augustus 1982, 11 pp.
- BRUSTEN, M. en HURRELMANN, K., *Abweichendes Verhalten in der Schule*, München, Juventa, 1974.
- CLOWARD, R. en OHLIN, L., *Delinquency and opportunity*, Glencoe, Free Press, 1960.
- COHEN, H., *Delinquent boys: the culture of the gang*, Glencoe, Free Press, 1958.
- COSSEY, H. en VERBRUGGHE, B., *Arbeiderscultuur*, Leuven, HIVA, 1977.
- DELEECK, H., *Sociale verdeling van overheidsuitgaven voor het onderwijs*, Brussel, Prog. Wet. Beleid, Publ. 8B (2 vols.) 1981.
- ELLIOTT, D., AGENTON, S en CANTER, R., An integrated theoretical perspective on delinquent behavior. *J. Res. Crime and Delinq.*, 1979, 16, 3-27.
- FRANK, A., The political economic crisis and the shift to the right, *Crime and social justice*, 1982, 17, 4-19.
- FRIDAY, P. en HAGE, J., Youth Crime in postindustrial societies, *Criminology*, 1976, 14, 347-368.

- GAUS, H., *Menselijk gedrag tijdens langdurige economische recessie*, Melle, De Sikkel, 1982.
- GODEFROY, TH. en LAFFARGUE, B., Crise économique et criminalité. Criminologie de la misère ou misère de criminologie? *Dév. et Soc.*, 1984, 8, 1, 73-100.
- HEINEMANN, K., *Arbeitslose Jugendliche*, Darmstadt, Luchterhand, 1978.
- HIRSCHI, T., *Causes of delinquency*, Univ. Calif. Press, 1969.
- HURRELMANN, K., *Familiale Sozialisation und Soziale ungleichheit. Sozialisation 2*, Stuttgart, Fromman, 1974, 23-40.
- JUNGER-TAS, J., La clientèle du tribunal de la jeunesse. Etude statistique dans l'arrondissement de Bruxelles. *R. Dr. Pén.*, 1971, 52, 2, 163-192.
- JUNGER-TAS, J., Enkele kenmerken van jongeren die met de jeugdrechter in aanmerking komen. Een statistisch onderzoek in het arrondissement Brussel. *Tijdschrift voor Criminologie*, 1971, 13, 3, 103-120.
- JUNGER-TAS, J., *Kenmerken en sociale integratie van jeugddelinquenten*, Brussel, S.C.J.M., 1972.
- JUNGER-TAS, J., *Verborgene jeugddelinquentie en gerechtelijke selectie, Een onderzoek in een stadsmilieu*, Brussel, S.C.J.M., 1976.
- JUNGER-TAS, J., *Jeugddelinquentie, Achtergronden en justitiële reactie*, Den Haag, Staatsuitgeverij (W.O.D.C. rapport 42), 1983, 130.
- JONGMAN, R., Criminaliteit als gevolg van de uitstoting uit het arbeidsproces. *Tijdschrift voor Criminologie*, 1982, 1, 3-20.
- LEBLANC, M., La délinquance à l'adolescence: de la délinquance cachée et de la délinquance apparante, *Ann. Vaucresson*, 1976-77, 15-32.
- MALEWSKA, H. en PEYRE, V., *Délinquance juvénile, famille, école et société*, Vaucresson, CFRES, 1973.
- KRAUS, J., Juvenile unemployment and delinquency, *Austr. and New Zeal. J. Criminol.*, 1979, 2, 37-42.
- MERTON, R., Social structure and anomie. *Amer. Sociol. Rev.*, 1938, 3, 672-682.
- MOEDIKDO, P., Enige bezwaren tegen Jongman's onderzoek over criminaliteit als verzet tegen sociale ongelijkheid. *Tijdschrift voor Criminologie*, 1982, 2, 85-92.
- PUTTAERT, M. en VAN KERCKVOORDE, J., Seponeringsbeleid van het openbaar ministerie in jeugdzaken. *Panopticon*, 1982, 191-306.
- PHILLIPS, J en KELLY, D., School failure and delinquency. Which causes which? *Criminology*, 1979, 17, 194-207.
- QUETELET, a., *Physique sociale ou essai sur le développement des facilités de l'homme*, Bruxelles, Muquandt, 1869 (2 vols).
- RAES, *Werkloosheid 1980: beleving, begeleiding, beleid. Soc. standpunten*, 1980, 5, 283-293.
- ROUSSELET, M., Le rôle du travail dans la prévention de la délinquance juvénile. In: *La Prévention de la deliquance juvénile, 14ième conf. Rech. Criminol.*, Straatsburg, Raad van Europa, 1981, 77-92.
- RUTTER, M. en GILLER, H., *Juvenile delinquency, trends and perspectives*, hammondworth, Penguin, 1983.
- TARLING, R., Unemployment and crime. *Research Bull.*, 1982, 14, 28-32.
- TIMMERMAN, H., *Jeugdwerkloosheid en delinquentie. N.V.K., Grenzen van de jeugd*, Congresbundel, Nijmegen, ars Aequi Libri, 1981, 242-248.
- VETTENBURG, N. en WALGRAVE, L., Jongman heeft maar gedeeltelijk gelijk met zijn ongelijkheidsmodel. *Tijdschrift voor Criminologie*, 1982, 2, 93-99.
- VETTENBURG, N., WALGRAVE, L. en VAN KERCKVOORDE, J., *Jonge werklozen, afglijdend naar delinquentie?* K.U. Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, 1983.
- VETTENBURG, N., WALGRAVE, L. en VAN KERCKVOORDE, J., *Werkloosheid delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*, Antwerpen - Arnhem, Kluwer - Gouda Quint, 1984.
- WALGRAVE, L., Le rôle de l'école dans la prévention de la délinquance juvénile. In: *La Prévention de la délinquance juvénile, 14ième Conf. Rech., Criminol.*, Straatsburg, Raad van Europa, 1981, 40-72.